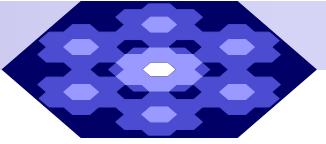

Struktury obyvatelstva

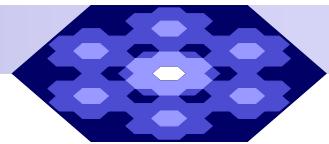
CENARS

Centre for Analysis of Regional Systems
cenars.upol.cz

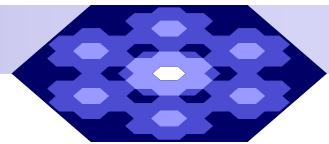
Znaky pro studium struktur obyvatelstva

- *biologické znaky*
  - *struktura obyvatelstva podle pohlaví, věku, zdravotního stavu, rasová struktura apod.*
- *kulturní znaky*
  - *struktura obyvatelstva podle etnické příbuznosti, vzdělání, národnosti, jazyka, religiozity apod.*
- *ekonomické znaky*
  - *struktura obyvatelstva podle ekonomické aktivity, zaměstnání, **sociální struktura**, struktura podle příslušnosti k hospodářským odvětvím*

Pohlavní struktura obyvatelstva

- **pohlaví (sex)** – biologické, resp. fyzické rozdíly lidského těla, je bipolární: muž vs. žena
- **gender** – psychologické, sociální a kulturní rozdíly mezi osobami; queer teorie: kritika bipolárního rozdělení
- sexuální orientace...

- co nebinární osoby neboli rodový (genderový) nesoulad?
- mnoho kategorií transsexuality
  - arodové osoby
  - polyrodové osoby
  - rodově fluidní osoby

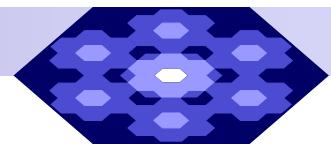

Pohlavní struktura obyvatelstva

- **koeficient femininity** – podíl žen na celkovém počtu obyvatel
- **koeficient maskulinity** – podíl mužů na celkovém počtu obyvatel
- **index femininity (I_f)**
  - počítá se v případě, že ženy převažují nad muži
- **index maskulinity (I_m)**
  - počítá se v případě, že muži převažují nad ženami

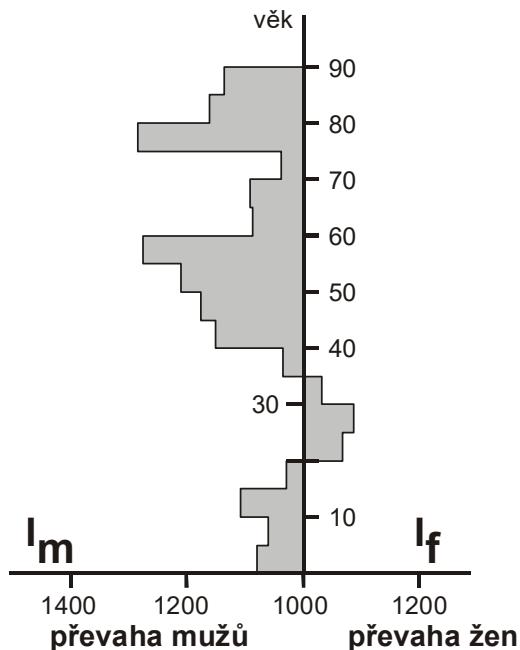
$$I_f = \frac{F}{M} * 1000$$

$$I_m = \frac{M}{F} * 1000$$

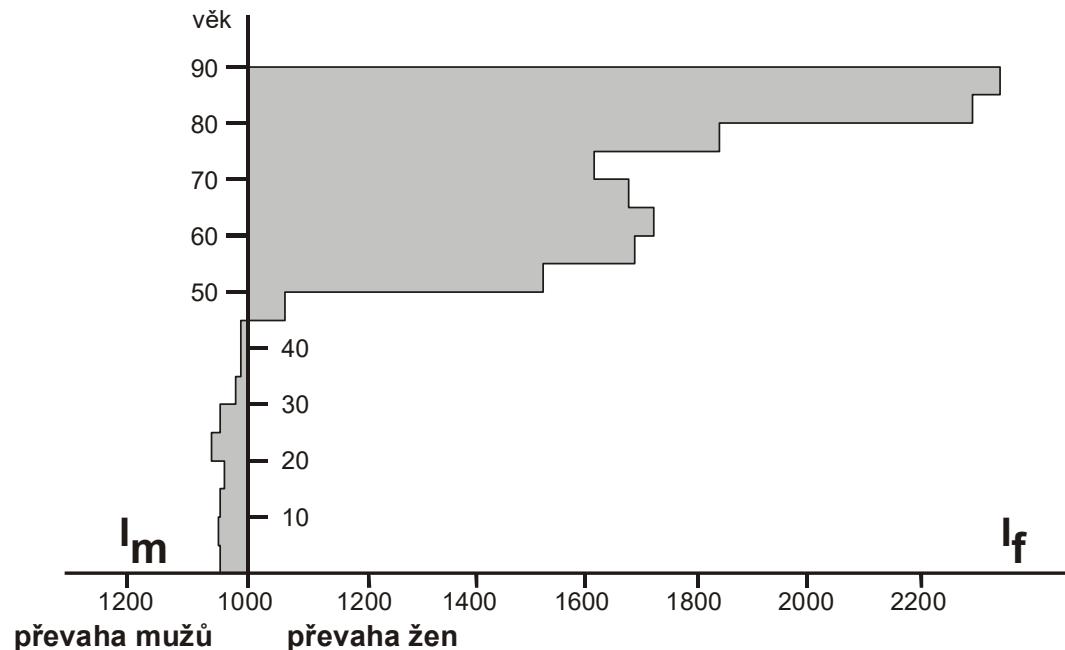

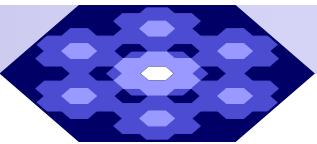
Pohlavní struktura vybraných populací

Irán (1976)

NDR (1977)

Státy podle pohlavní struktury

- státy s převahou žen
  - země Evropy, Severní Ameriky a bývalého Sovětského svazu
- státy s převahou mužů
  - hlavně rozvojové země (přední Indie, ~~zadní Indie~~, Afrika), ale i Austrálie
- faktory:
  - rozdílný počet rodících se chlapců a dívek
  - rozdílná střední délka života mužů a žen
  - vnější (mezinárodní) migrace

Rasová struktura obyvatelstva

■ **velká europoidní rasa (42 %)**

- severní větev**
- přechodné typy**
- jižní větev**

■ **velká mongoloidní rasa (20 %)**

- asijská větev:** severní Mongoloidi, východní Mongoloidi, Eskymáci a Paleoasiaté
- americká větev:** Indiáni

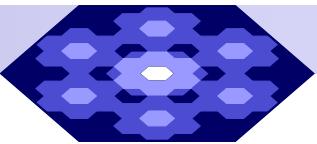
■ **velká negroidní (ekvatoriální) rasa (8 %)**

- africká negroidní větev:** černoši, Pygmejové, Bušmeni a Hotentoti
- oceánská (australoidní) větev:** Veddoidi, Australané, Melanézané a Papuánci

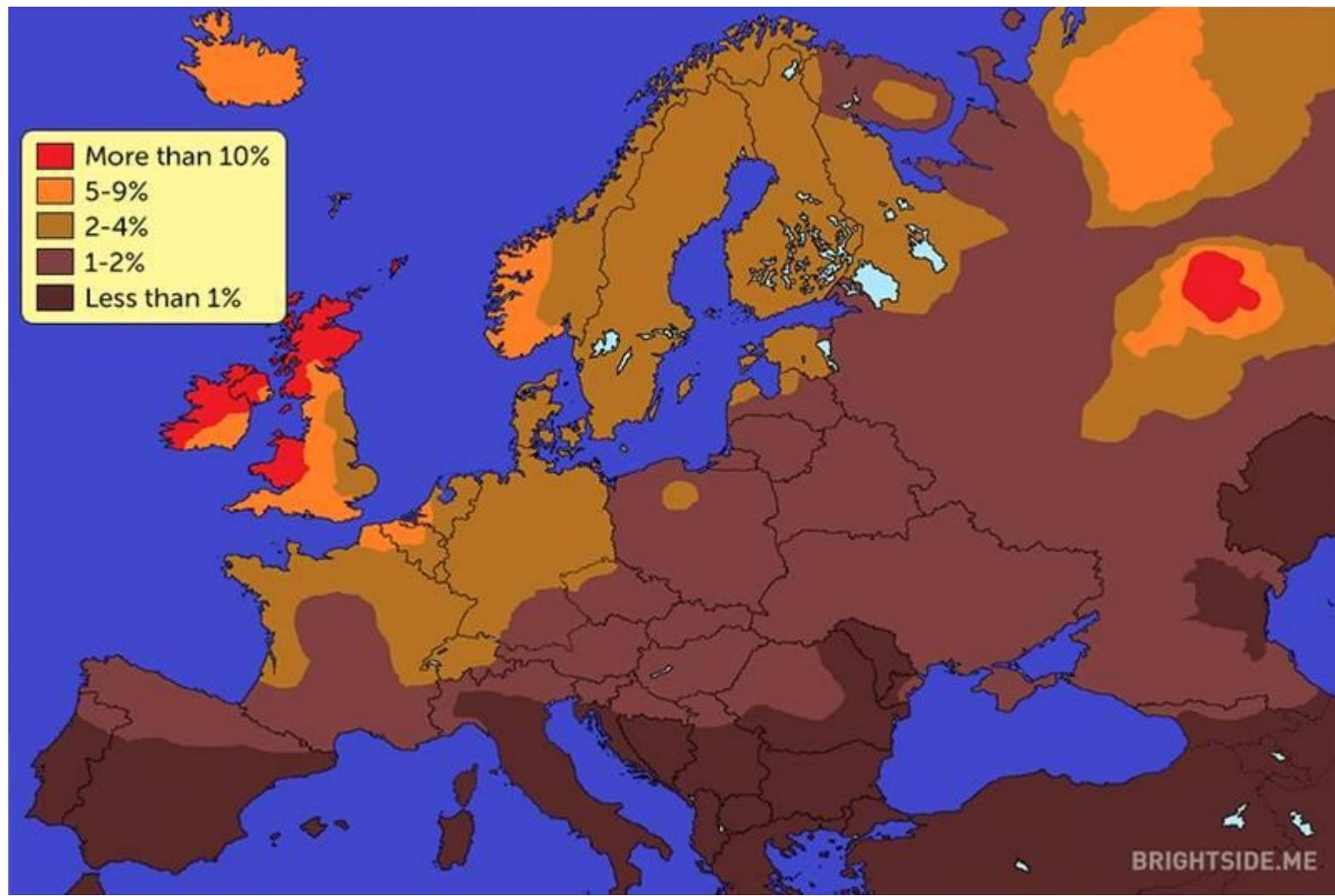

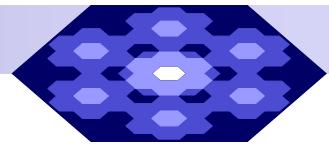
Barva vlasů původní populace

Zrzaví

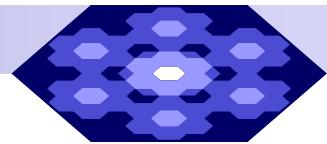

Rasová struktura obyvatelstva (smíšené a přechodné formy)

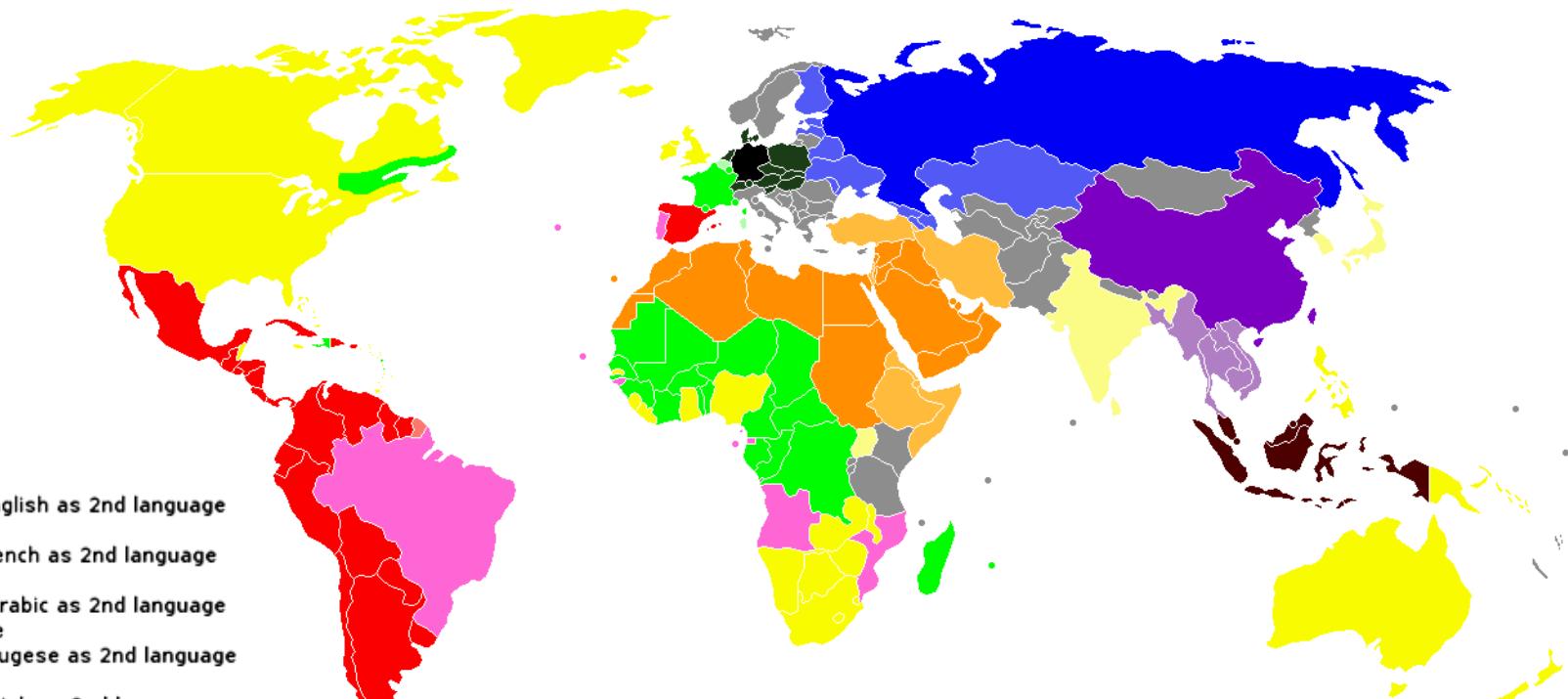
- **mezi europoidní a negroidní rasou (9 %)**
  - jihoindický typ; mulati
- **mezi europoidní a mongoloidní rasou (4 %)**
  - američtí mestici; středoasijské, jihosibiřské a uralské typy
- **mezi mongoloidní a australoidní rasou (17 %)**
  - jižní mongoloidi; japonský typ
- **ostatní smíšené typy (0,25 %)**
  - Malgaši, Polynézané a Mikronézané, Havajci

Jazyková a národnostní struktura obyvatelstva

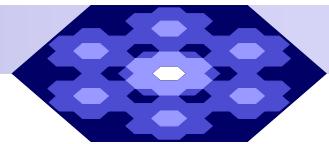
- *nejpočetnější jazyky světa*
  1. čínština (900 mil. osob; tj. 13 % světové populace)
  2. angličtina (prostorově nejrozšířenější; nejčastěji používaný jako druhý jazyk, hlavně v bývalých britských koloniích)
  3. španělština (hlavně Latinská Amerika)
  4. arabština (jihozápadní Asie, severní a střední Afrika)
  5. hindština (Indie)
  6. portugalština (hlavně Brazílie)
  7. bengálština (Bangladéš)
  8. ruština
  9. japonština
  10. němčina
  11. francouzština

Nejpočetnější jazyky světa

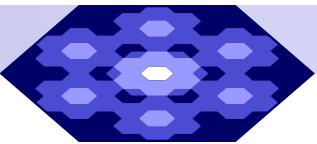

Yellow: English
Light yellow: English as 2nd language
Green: French
Light green: French as 2nd language
Orange: Arabic
Light orange: Arabic as 2nd language
Pink: Portuguese
Light pink: Portuguese as 2nd language
Red: Spanish
Light red: Spanish as 2nd language
Black: German
Light black: German as 2nd language
Blue: Russian
Light blue: Russian as 2nd language
Purple: Mandarin
Light purple: Mandarin as 2nd language
Brown: Indonesian

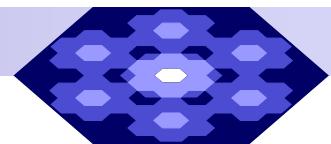
Národy a jazyky světa

- *na Zemi žije přibližně 2 000 národů*
- *200 národů má více než milion obyvatel (tvoří cca 95 % celkového počtu obyvatel Země)*
- *na Zemi existuje přibližně 20 jazykových rodin, ale téměř 3/4 lidí používá jazyky čtyř nejvýznamnějších*
  - *indoevropská jazyková rodina*
  - *sinotibetská jazyková rodina*
  - *africká jazyková rodina*
  - *semitohamitská jazyková rodina*

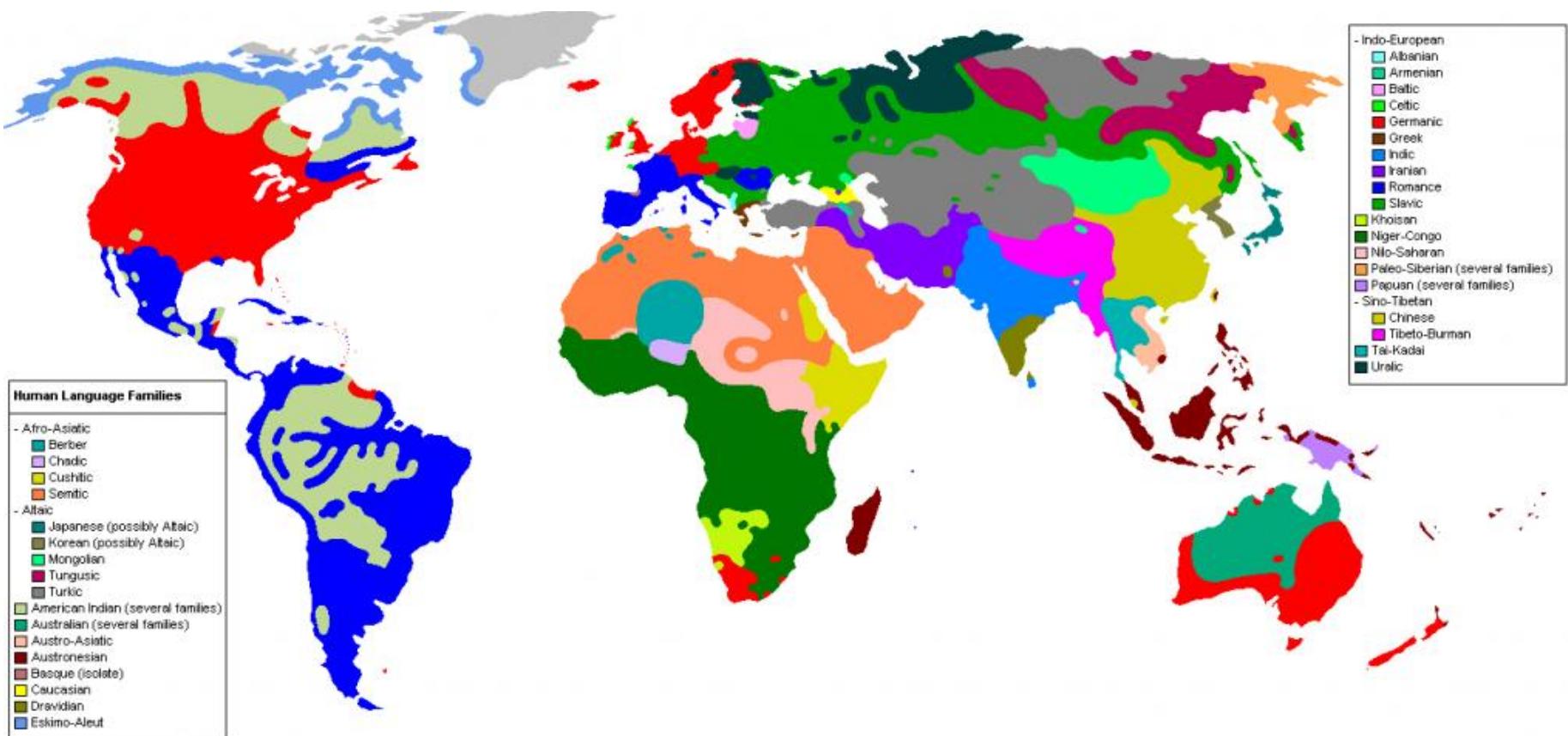

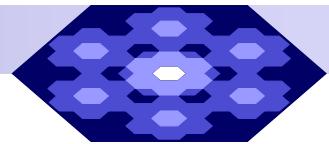
Jazykové rodiny světa

- ***indoevropská jazyková rodina*** (2,4 mld. osob)
  - hlavní skupiny: slovanská, baltská, germánská, románská, keltská, helénská, indo-íránská
- ***sinotibetská jazyková rodina*** (1,5 mld. osob)
  - hlavní skupiny: čínská, tibetsko-barmská
- ***africká jazyková rodina*** (750 mil. osob)
  - značně složitá a diverzifikovaná struktura jazyků
- ***semitohamitská jazyková rodina*** (450 mil.osob)
  - nejpočetnější skupina: semitská

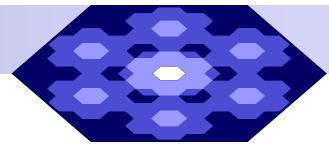
Jazykové rodiny a skupiny světa

Evropa (indoevropská jazyková rodina)

- **slovanská skupina** (280 mil. osob)
  - východoslovanská podskupina (*Rusové, Ukrajinci, Bělorusové*)
  - západoslovanská podskupina (*Poláci, Češi, Slováci*)
  - jihoslovanská podskupina (*Bulhaři, Srbi, Chorváti, Slovinci, Makedonci, Bosňané, Černohorci*)
- **baltská skupina** (*Litvenci, Lotyši*)
- **germánská skupina** (420 mil. osob)
  - západogermánská podskupina (*Angličané-angličtina, Němci-němčina, Holanďané, Lucemburčané*)
  - severogermánská podskupina (*Dánové, Švédové, Norové*)

Evropa (indoevropská jazyková rodina)

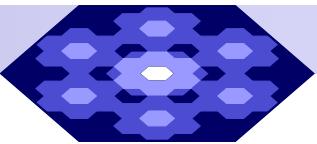
- **románská skupina** (550 mil. osob)
  - západorománská podskupina (*Španělé-španělština, Portugalci-portugalština, Francouzi-francouzština*)
  - východorománská podskupina (*Italové, Rumuni, Moldavané*)
- **keltská skupina** (*Irové, Skoti, Velšané, Bretonci*)
- **helénská skupina** (*Řekové*)

Evropa (uralská jazyková rodina)

- **ugrofinská skupina** (*Maďaři, Finové, Estonci, Laponci*)

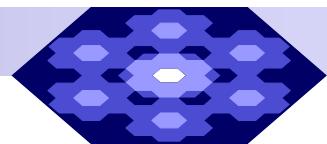
Jazyky v Evropě

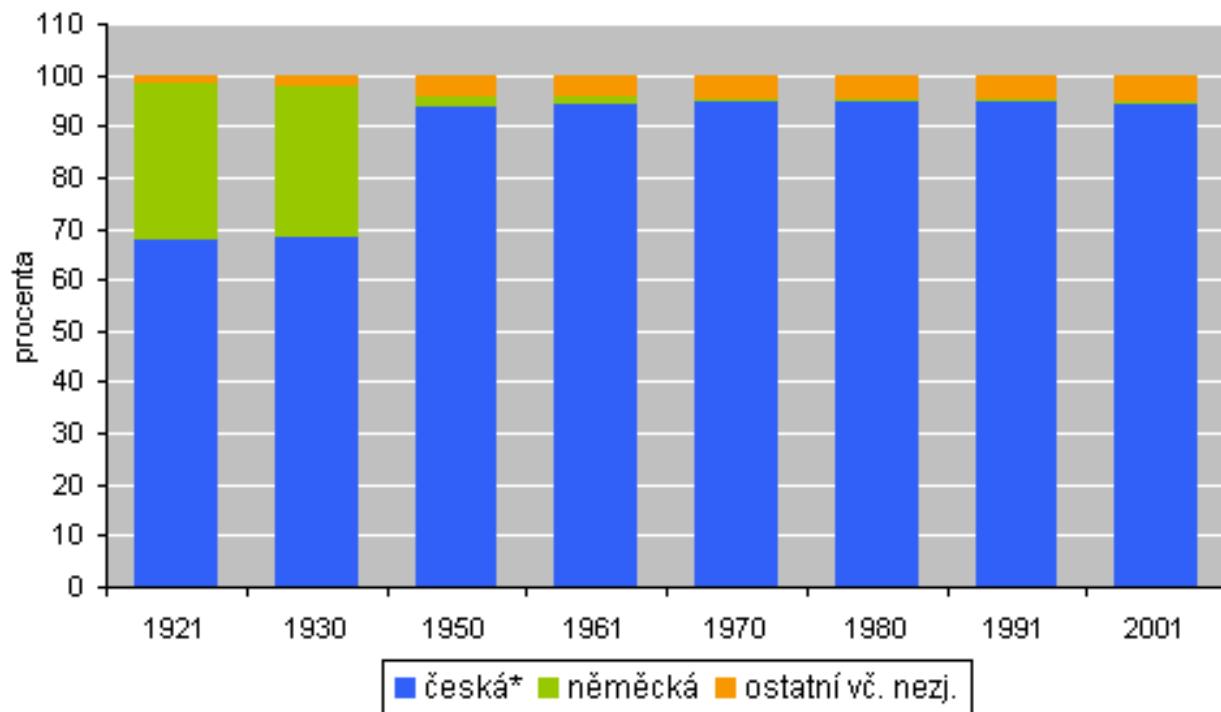

Národnostní struktura obyvatelstva

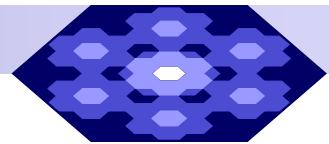
- *co je to národnost?*
- *jednoznačné definování pojmu národnost je složité...*
- *třídimenzionální pojem zahrnující aspekty **kulturní, politické a psychologické***
  - *kulturní identifikací je nejčastěji společný jazyk (hlavně v Evropě a ve větší části Asie), společné náboženství (Blízký východ) nebo společná dějinná zkušenost (hlavně Amerika a částečně i Afrika)*
  - *politická existence národa je dána buď vlastním státem nebo federativním či autonomním statusem v rámci vícenárodnostního státu*
  - *psychologický rozměr spočívá v subjektivním vědomí jednotlivců o jejich příslušnosti k danému národu*

Vývoj národnostní struktura obyvatelstva ČR

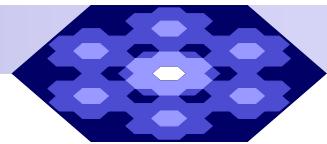

- v roce 2024 žije v České republice již cca 10 % cizinců (6 % jsou Ukrajinci, viz přednáška o migracích), další vývoj ale nelze vzhledem k aktuální situaci předvídat

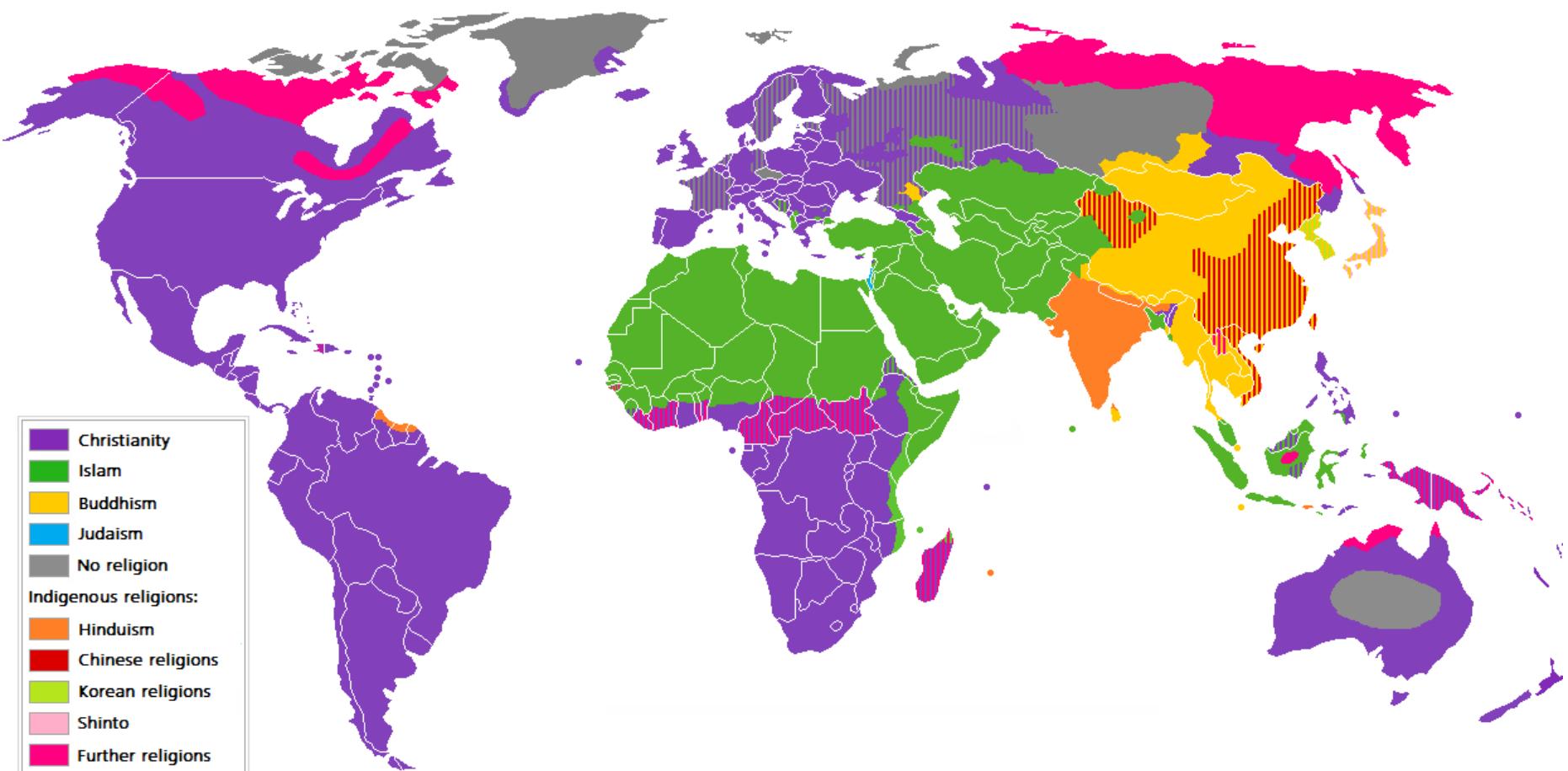

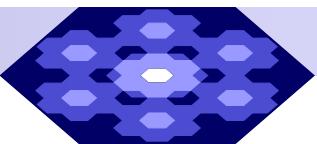
Religiozní struktura obyvatelstva

- *nejpočetnější náboženství*
  - křesťanství (2 mld. osob)
    - římskokatolická církev (*hlavně Evropa a Lat. Amerika*)
    - pravoslavná církev (*východní a jihovýchodní Evropa*)
    - protestantské církve (*západní a severní Evropa, USA, Kanada, Austrálie*)
  - islám (1,2 mld.): *severní a střední Afrika, jihozápadní, střední, jižní a jihovýchodní Asie*
    - sunnité (*většina věřících*)
    - šíité (*hlavně Írán*)
  - hinduizmus (800 mil.): *Indický poloostrov*
  - buddhizmus (350 mil.): *Čína, východní a jihovýchodní Asie*
  - judaismus (20 mil.): *nejvíce Izrael*

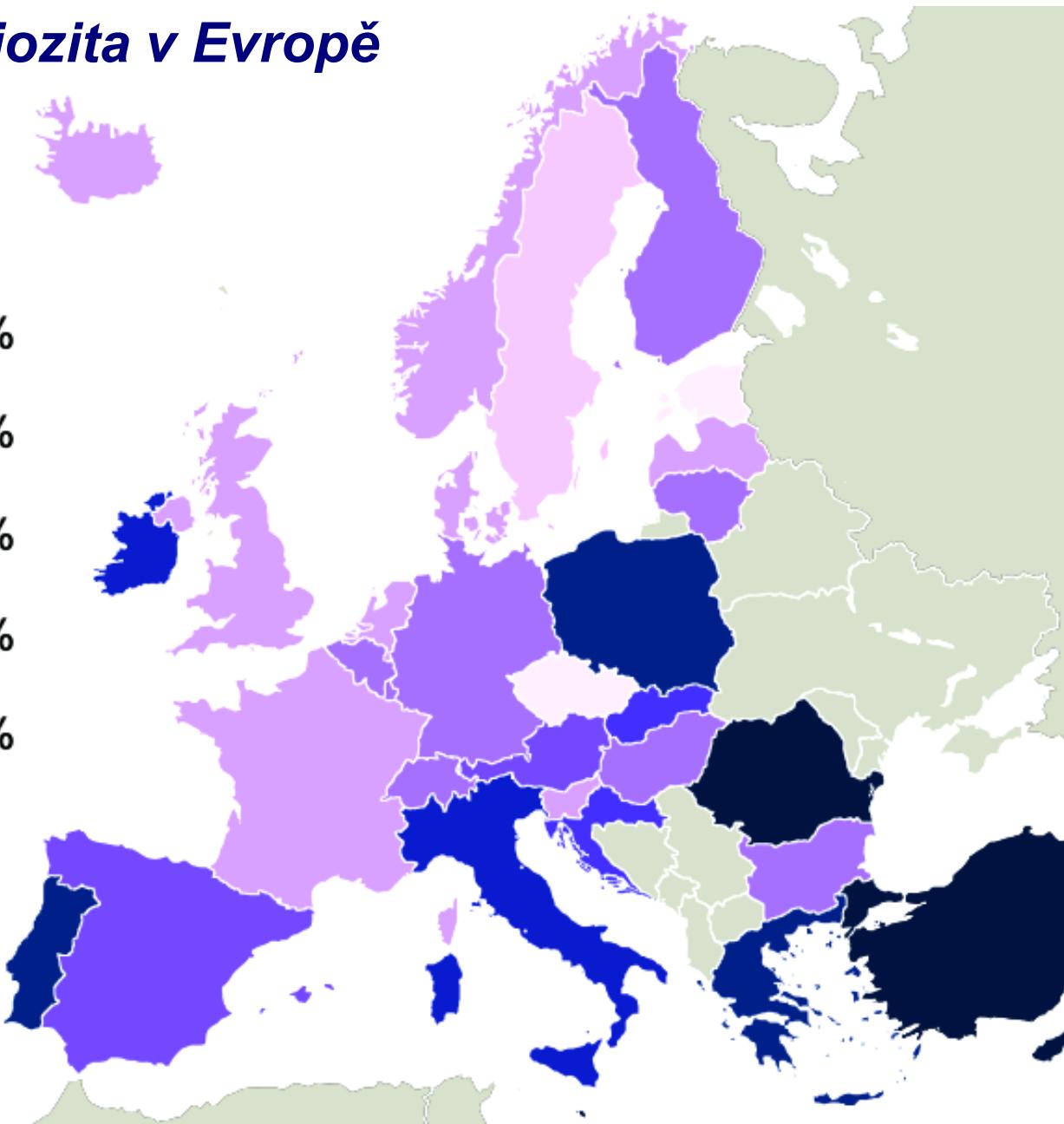
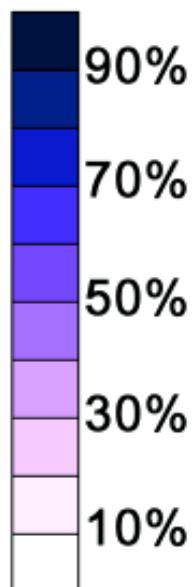

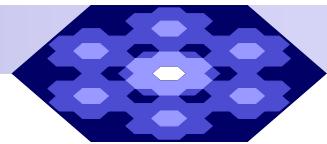
Nejpočetnější náboženství světa

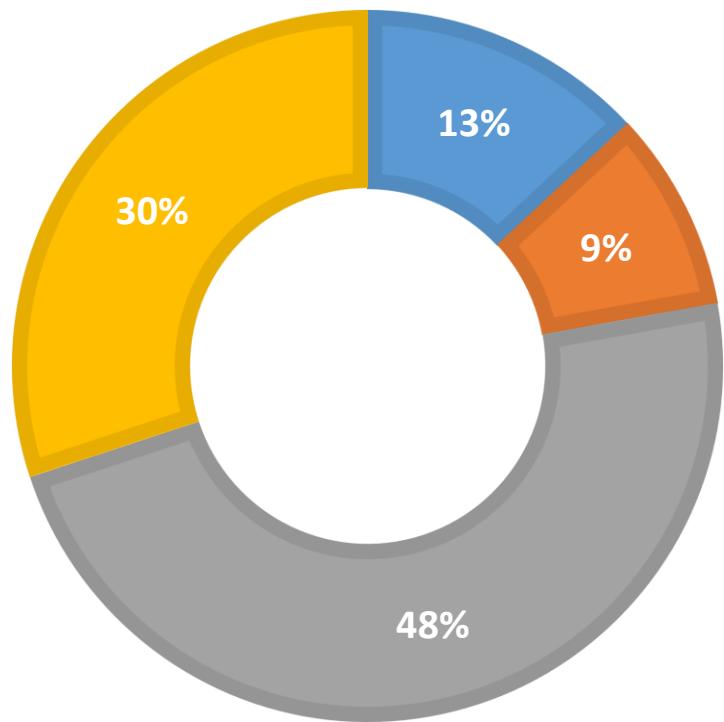
Religiozita v Evropě

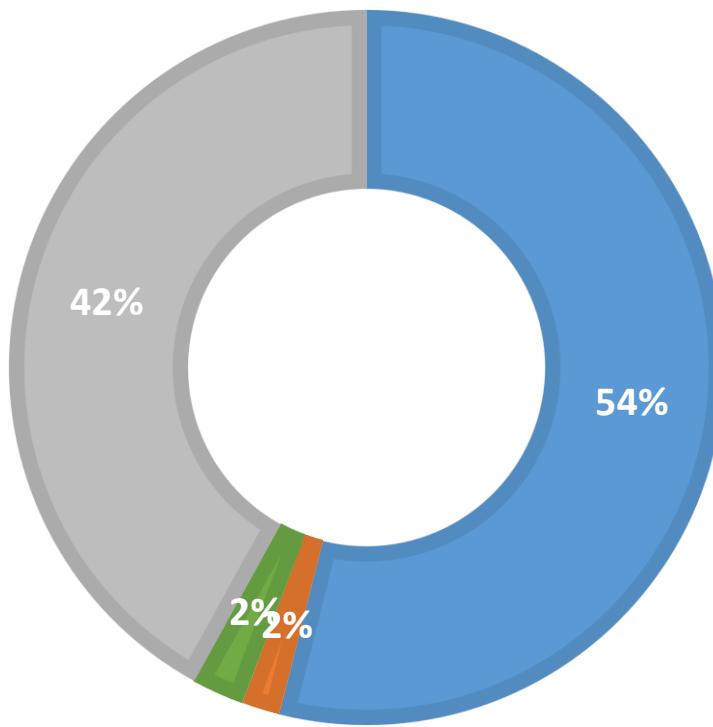
Religiozní struktura ČR (2021)

podíl na obyvatelstvu

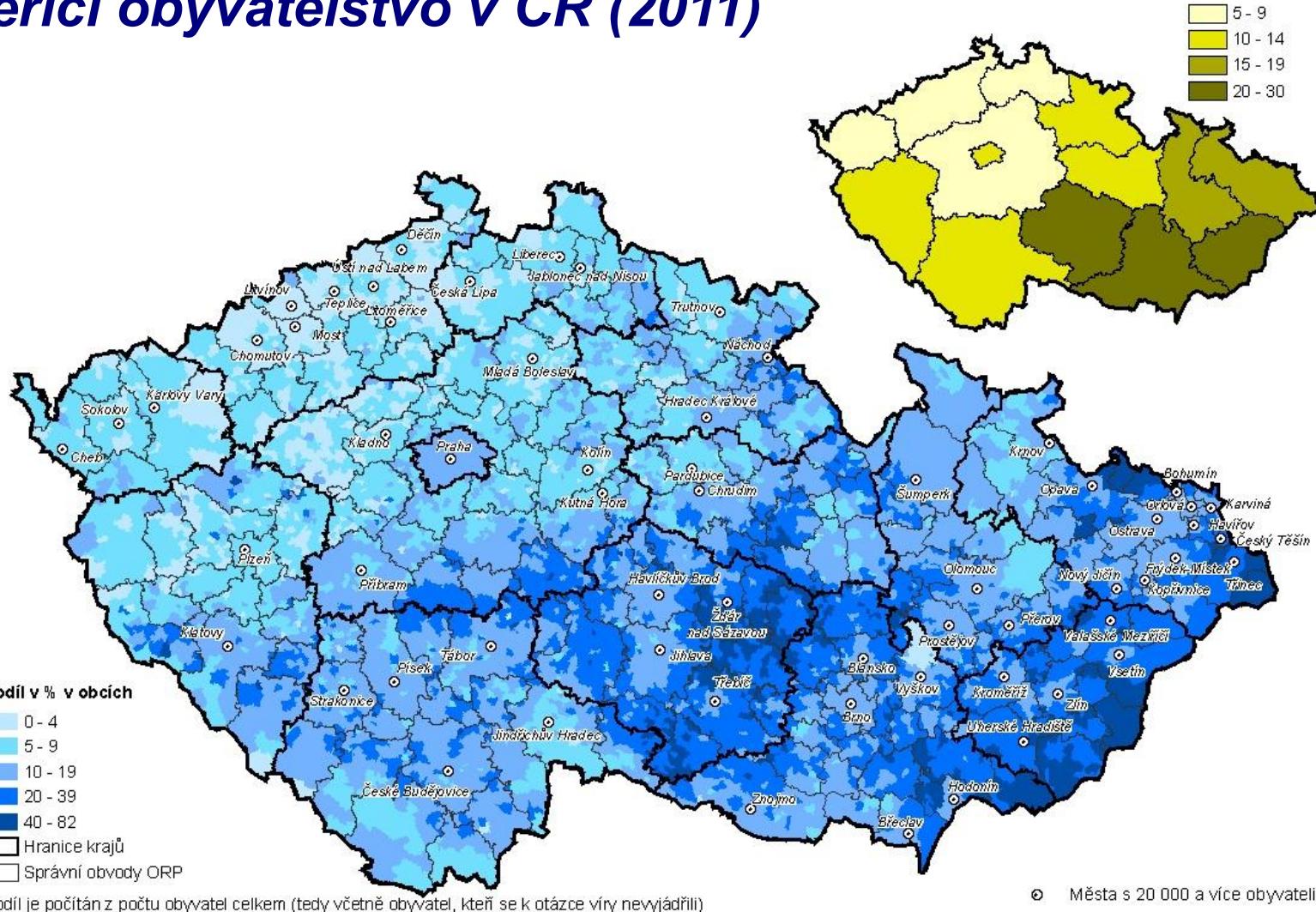
- věřící hlásící se k církvi
- věřící nehlásící se k církvi
- bez víry
- nezjištěno

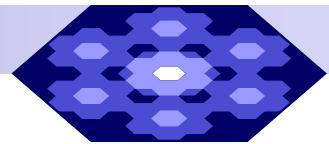
podíl na věřících

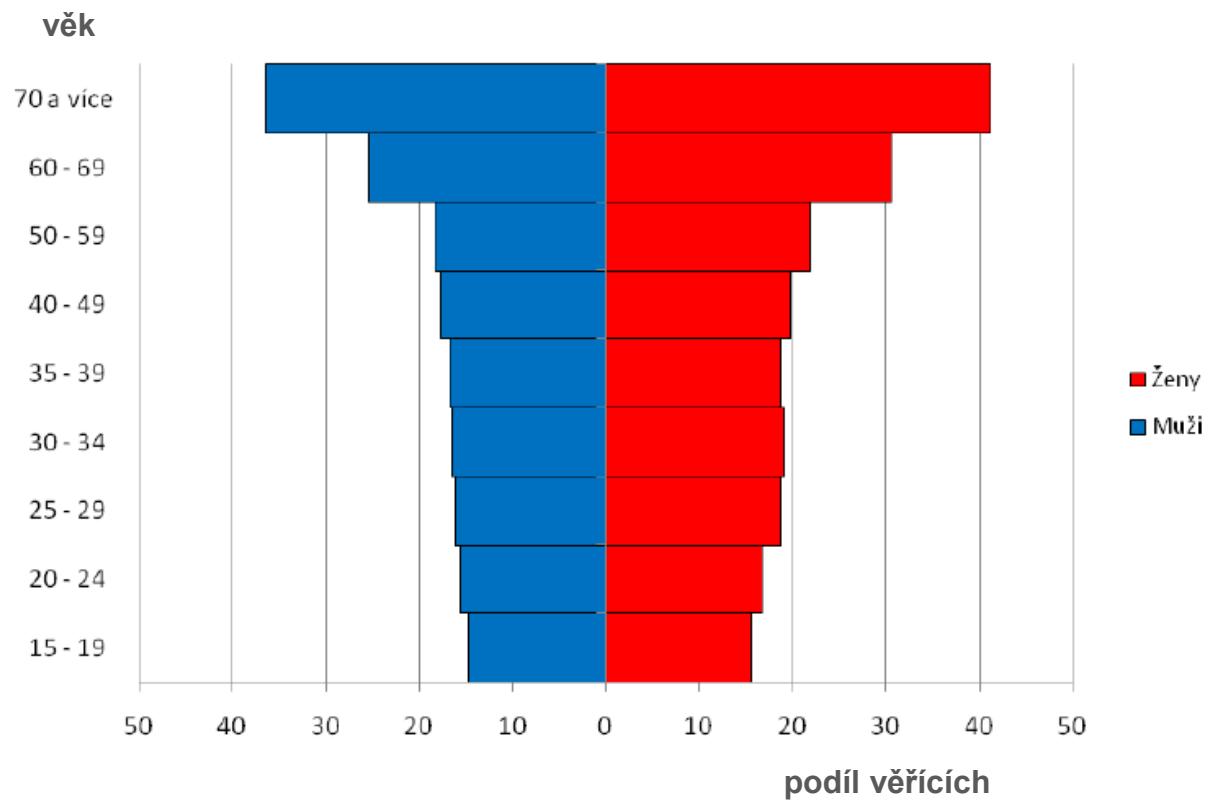
- římskokatolická církev
- československá husitská církev
- českobratrská církev evangelická
- ostatní církve

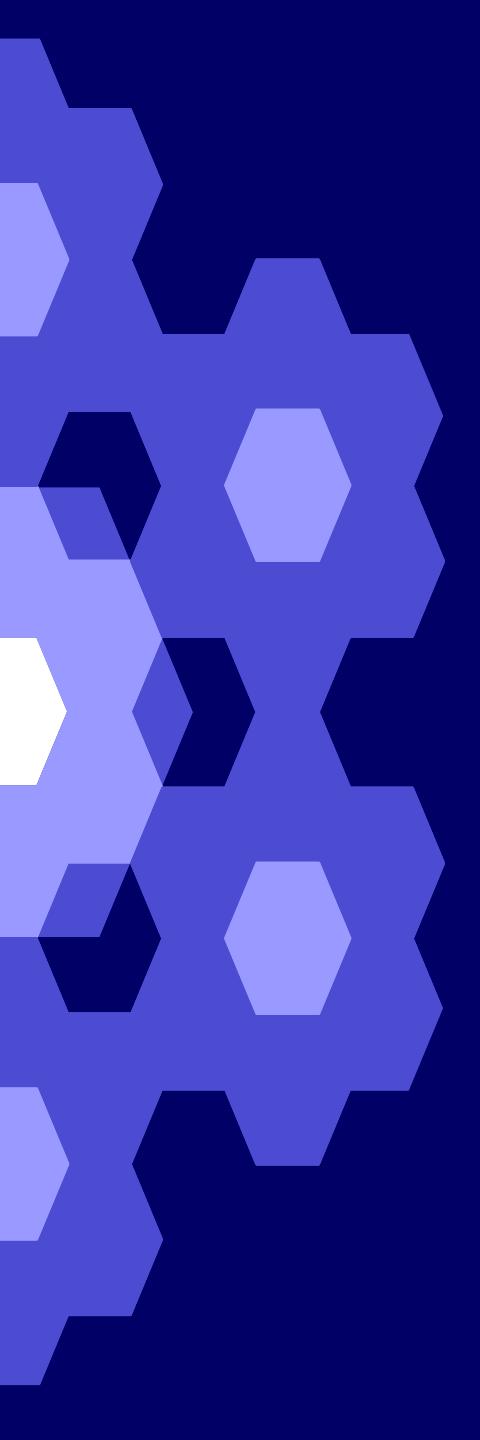
Věřící obyvatelstvo v ČR (2011)

Věřící dle pohlaví a věku (2011)

Sociální geografie: **sociální struktura obyvatelstva**

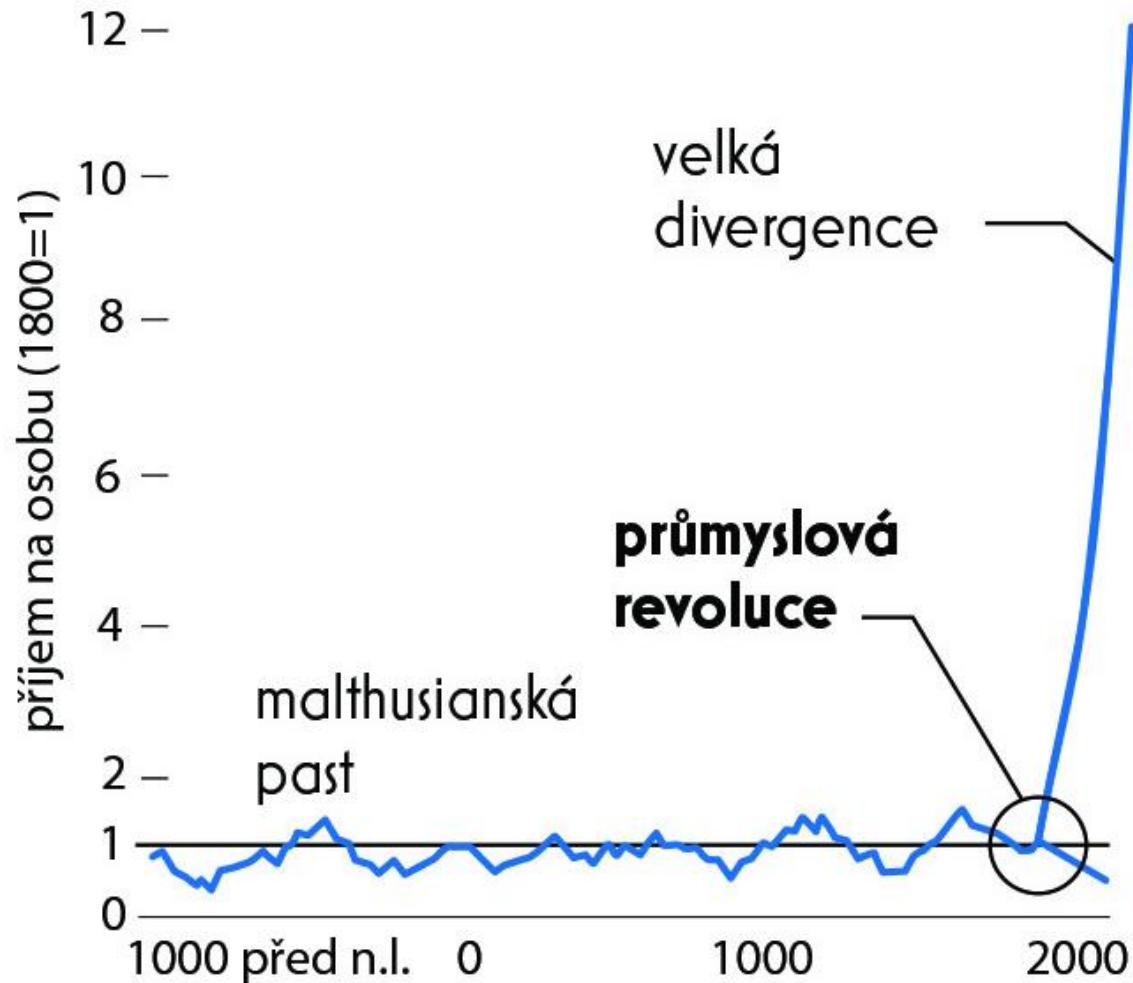
Sociální téma ve světě

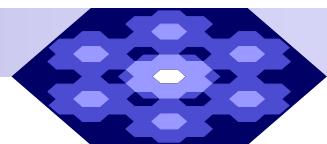
- zásadní téma související se sociální strukturou obyvatelstva ve světě
  - **potraviny** (světový hlad, udržitelné zemědělství, potravinová bezpečnost atd.)
  - **zdraví** (vakcinace, hrozby epidemií, dostupnost základní zdravotní péče atd.)
  - **bydlení** (hygiena a sanitační opatření, připojení na inženýrské sítě atd.)
  - **lidská práva a rovnost** (LPaR bez ohledu na rasu, etnicitu, religiozitu, pohlaví atd.)
- z pohledu sociální geografie je důležitá nejen vertikální sociální struktura, ale i horizontální (prostorová) sociální struktura, tj. ve kterých kontinentech, státech a regionech je koncentrace sociálně znevýhodněných skupin

Vznik velkých sociálních nerovností ve světě

- *průmyslová revoluce → automatizace výroby → skokový nárůst produktivity a bohatství → prudké zvětšování rozdílů mezi bohatými a chudými*
- *Thomas Robert Malthus (anglikánský pastor): v období těsně před průmyslovou revolucí předpovídá negativní budoucnost pro vývoj civilizace (růst produkce v tom období neodpovídal růstu populace)*
- *propojení demokracie s nástupem průmyslové revoluce a růstem životní úrovně*
- *znalosti a inovace se stávají důležitější než fyzická práce, v současnosti je již tento faktor mnohem zásadnější (klíčový)*

Historický vývoj životní úrovně; ilustrativně (Ódor, 2022)

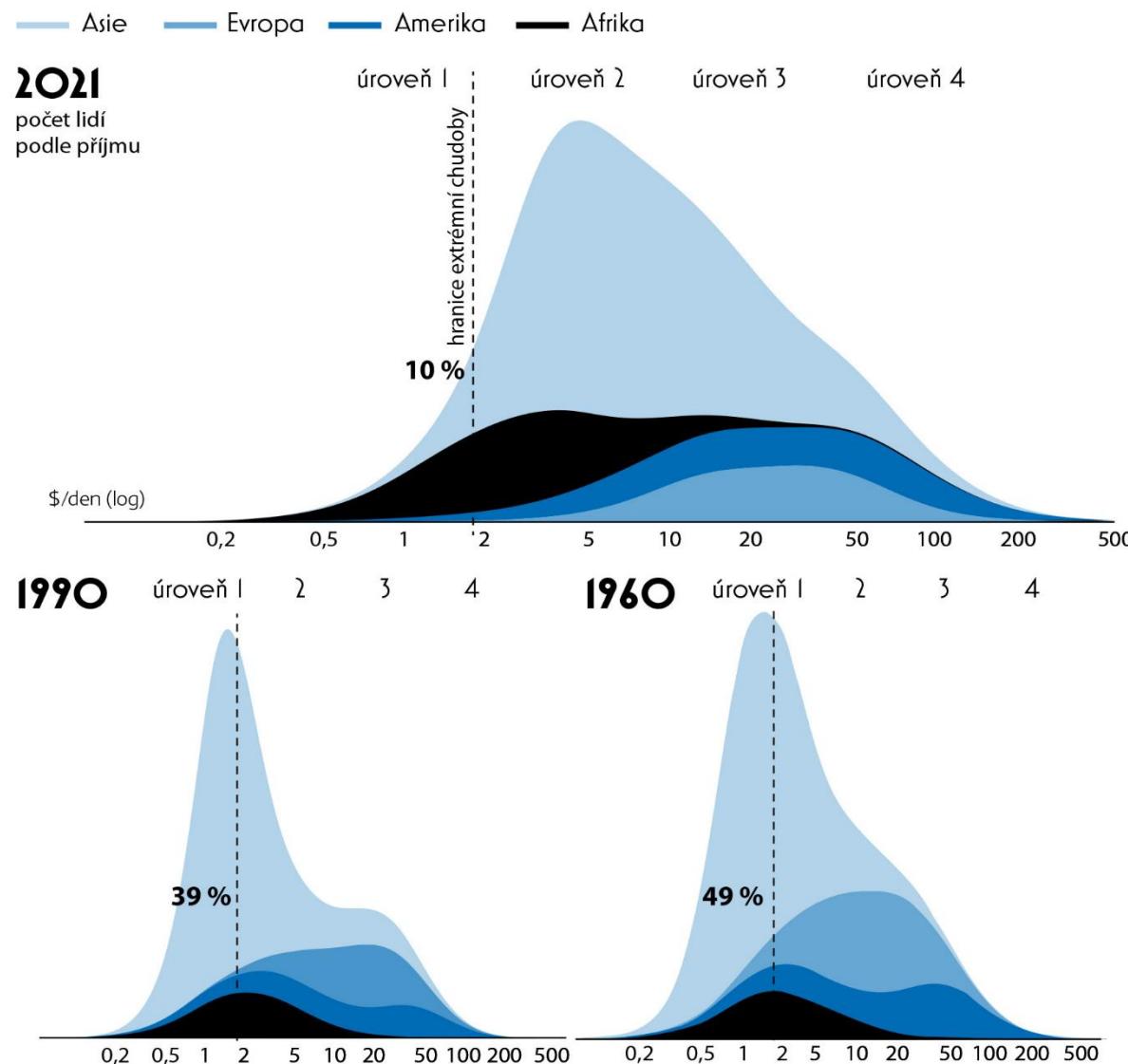

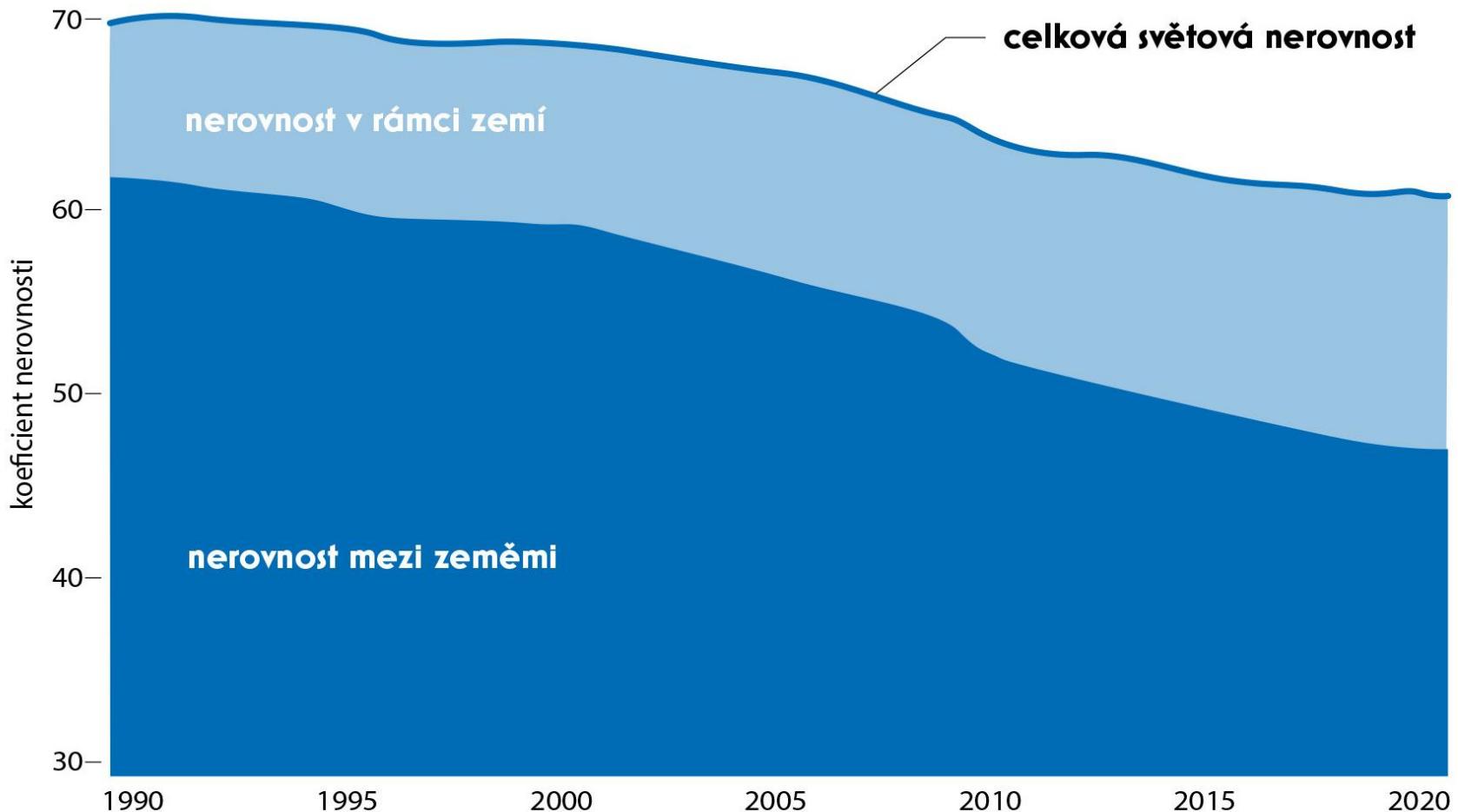
Zvětšují se v současnosti sociální nerovnosti?

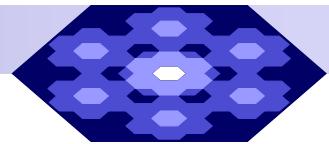
- *nezvětšuje, i když se nás o tom mnozí snaží přesvědčit (negativní informace se šíří lépe)*
  - konkrétně, nezvětšuje se nerovnost napříč státy, ale může se zvětšovat nerovnost uvnitř států, v souhrnu ale sociální disparity klesají
- *svět je reálně mnohem lepší místo k životu, než je jeho obraz v médiích (viz např. Faktomluva od Hanse Roslinga, kniha vycházející z exaktních statistických faktů)*
  - pokles populace pod hranicí extrémní chudoby
  - zlepšování zdravotní péče v rozvojových státech
  - posilování lidských práv a rovnosti etnik, ras, pohlaví...

Rozdělení světových příjmů (Ó dor, 2022; gapminder.org)

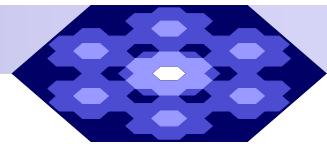
Vývoj příjmového rozdělení světa (Ódor, 2022)

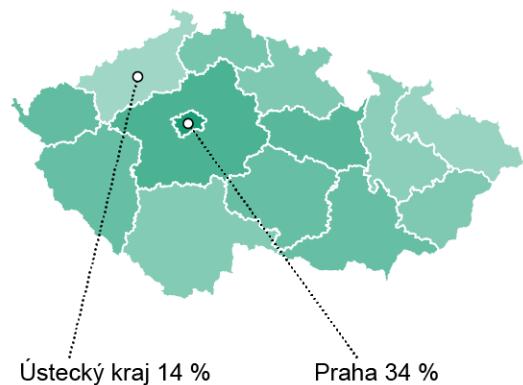
Sociální struktura obyvatelstva ČR

- třídní struktura české společnosti (*Prokop a kol. 2019*)
  - zajištěná střední třída
  - nastupující kosmopolitní třída
  - tradiční pracující třída
  - třída místních vazeb
  - ohrožená třída
  - strádající třída
- třídní struktura zahrnuje:
  - ekonomický kapitál – příjmy a majetek
  - sociální kapitál – kontakty a známých
  - lidský a kulturní kapitál – vzdělání, dovednosti (např. jazykové) a způsob života

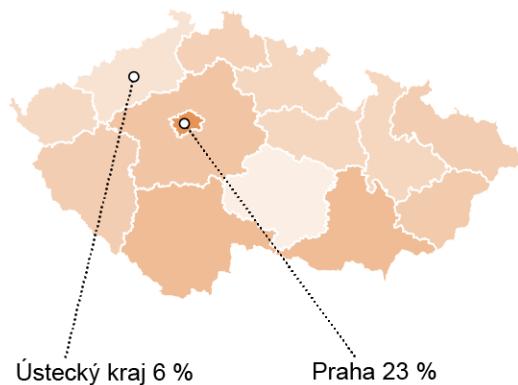

Zastoupení společenských tříd v krajích

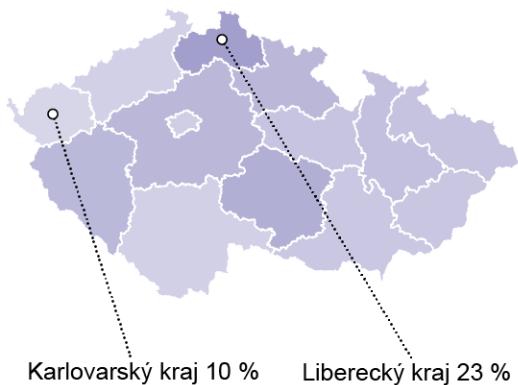
Zajištěná střední třída

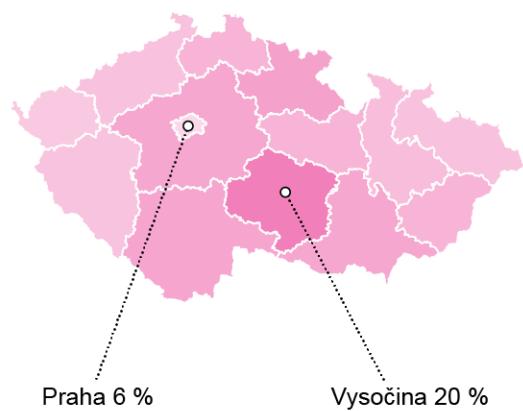
Nastupující kosmopolitní třída

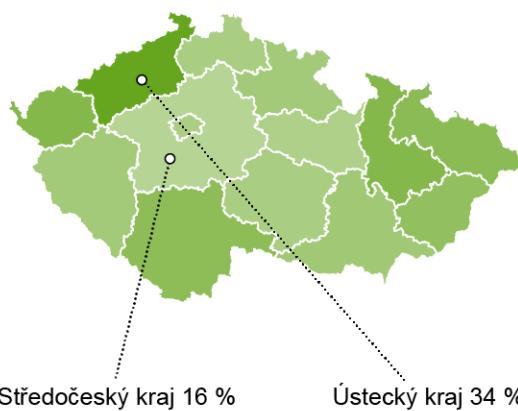
Tradiční pracující třída

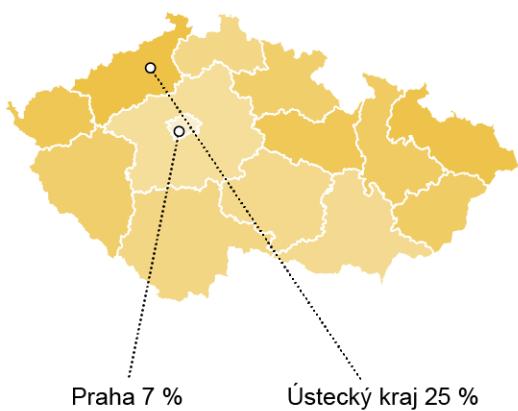
Třída místních vazeb

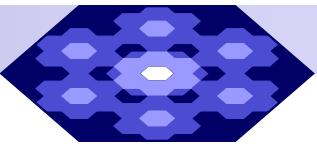

Ohrožená třída

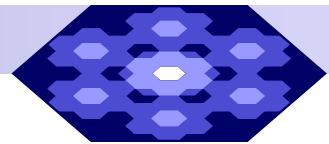
Strádající třída

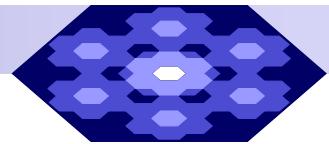
Sociální téma v České republice

- při hledání prostorových souvislostí: řešení problémů regionálních disparit (patří pod regionální politiku a regionální rozvoj)
- zásadní téma související se sociální strukturou obyvatelstva v České republice
  - bydlení a bytová otázka
  - exekuce
  - matky samoživitelky
  - ceny energií

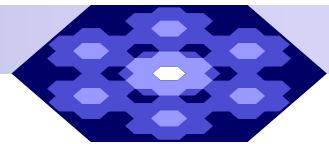
Sociální struktura obyvatelstva

- *demografie se sociální strukturou příliš nezabývá*
- *jedno ze základních témat „sociální geografie“*
- *při hledání prostorových souvislostí: řešení problémů regionálních disparit (patří pod regionální politiku a regionální rozvoj)*
- *zásadní témata související se sociální strukturou populace České republiky*
  - bydlení a bytová otázka*
  - exekuce*
  - matky samoživitelky*
  - ceny energií*

Bydlení a bytová otázka

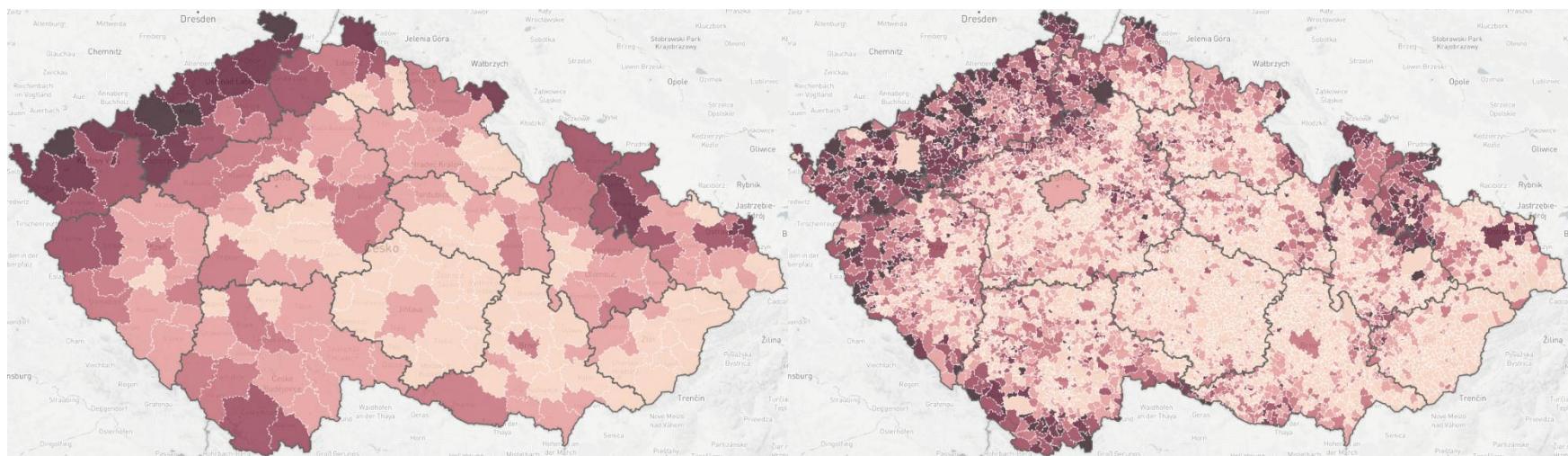
- *absence (nedostatek) sociálního a nájemného bydlení s regulovaným nájmem*
- *konflikt bydlení jako potřeby k životu vs. bydlení (nemovitost) jako investice*
  - *neúnosné zvyšování cen bydlení (nemovitostí)*
  - *neúnosné zvyšování cen tržních pronájmů*
- *možnost (příležitost) zabezpečení adekvátního bydlení pro všechny společenské třídy patří mezi základní nutnosti vyspělé společnosti*

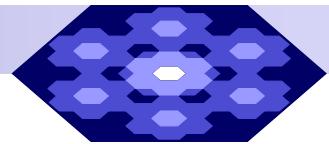

Exekuce

- legislativní problémy: exekuční zákon a jeho nastavení zvyšují podíly nejohroženějších skupin obyvatelstva
- prostorové rozložení exekucí kopíruje mnohé další geografické i demografické prvky

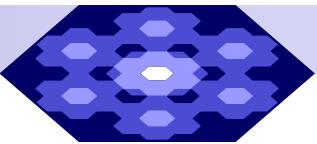
mapaexekuci.cz: podíl osob v exekuci pro SO ORP a obce (2019)

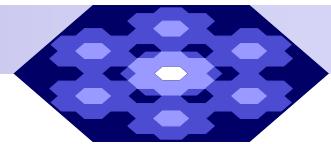
Matky samoživitelky

- *matky (resp. i otcové) samoživitelky patří mezi nejohroženější skupiny české společnosti*
- *zhoršení situace s nástupem pandemie covidu-19*
- *ekonomické i sociální ohrožení, ohrožení i výchovy a vzdělávání jejich dětí*
- *legislativní problémy: placení a vymahatelnost výživného*

Ceny energií

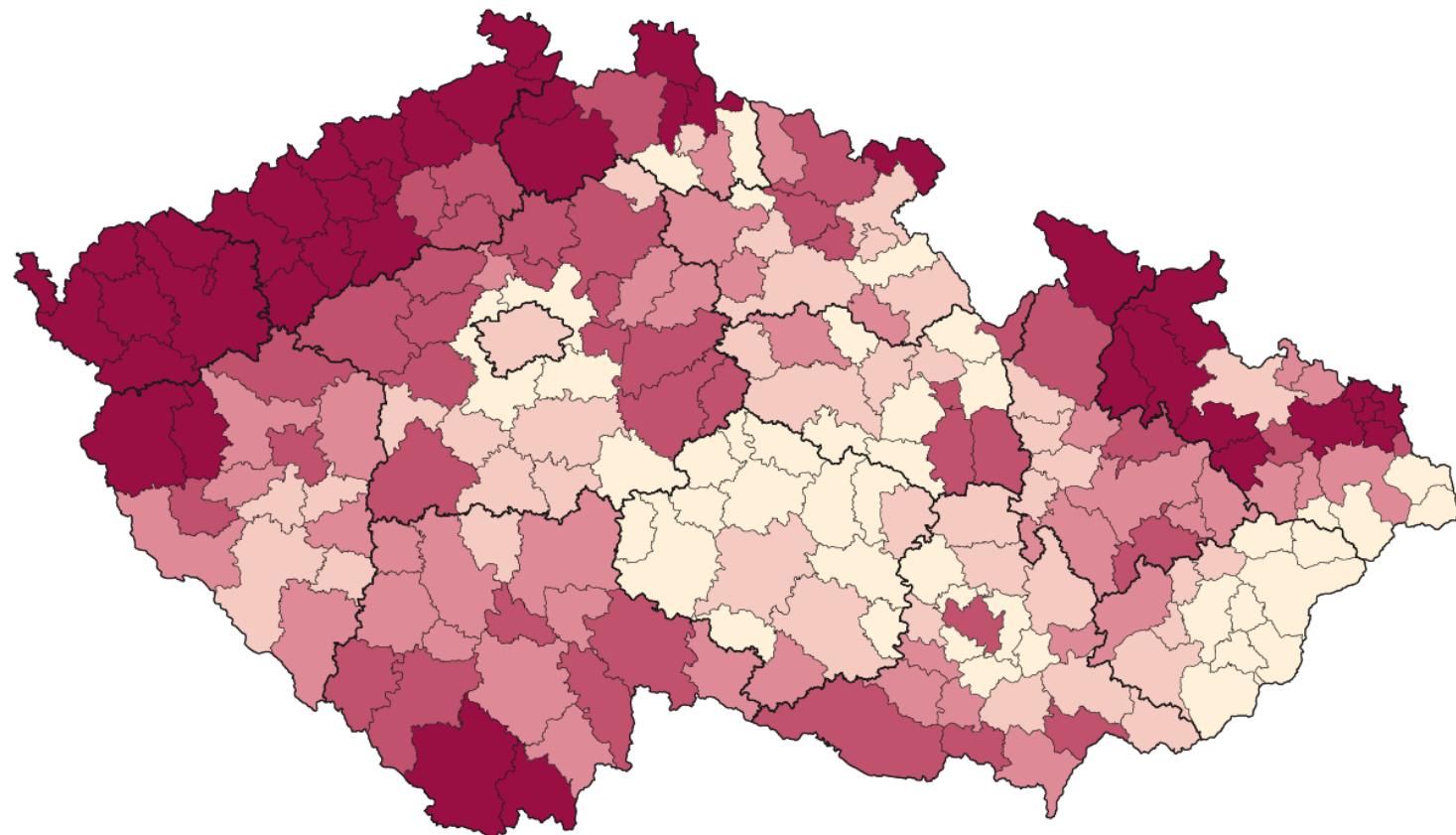
- *krach společnosti Bohemia Energy a několika dalších dodavatelů energií*
- *růst cen plynu a následně i elektrické energie v souvislosti s válkou na Ukrajině*
- *v roce 2022 dvou i vícenásobný nárůst cen energií pro domácnosti, 2023 pozvolná stabilizace*
- *státní pomoc v podobě jednorázového příspěvku a zastropování cen energií*
- *zvýšení cen zboží a služeb jako důsledek drahých energií, v roce 2022 inflace 15–20 %*

Destabilizující chudoba ohrožující rodiny

PAQ
RESEARCH

● velmi vysoká   ● vysoká   ● střední   ● nízká   ● velmi nízká

Destabilizující chudoba je definována indexem vycházejícím z exekucí, bytové nouze, sociálně vyloučených lokalit a nezaměstnanosti

více informací na mapavzdelavani.cz/socialni-problemy

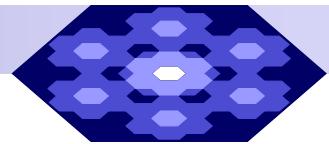
Struktura obyvatelstva podle ekon. aktivity (normy ČR)

■ ekonomicky aktivní osoby (EAO)

- zaměstnaní, zaměstnavatelé, samostatně činné osoby
- pracující důchodci, studenti a učni
- ženy na mateřské dovolené v trvání 28 nebo 37 týdnů
- osoby ve vazbě nebo ve výkonu trestu
- nezaměstnané osoby

■ ekonomicky neaktivní osoby

- osoby nezávislé (nepracující důchodci, ostatní nepracující osoby s vlastním zdrojem obživy)
- osoby závislé (děti předškolního věku, nepracující žáci, studenti a učni, ženy na další mateřské dovolené, osoby v domácnosti a další závislé osoby)

Míry ekonomické aktivity a nezaměstnanosti

- **úroveň ekonomické aktivity**

S_{EA} – počet EAO

$$EA = \frac{S_{EA}}{\bar{S}} * 100$$

- **míra ekonomické aktivity** – jednodušší, používá se pro mezinárodní srovnání (podíl osob v produktivním věku, tj. 15-64, na obyvatelstvu)

- **míra nezaměstnanosti**

P_{NZ} – počet nezaměstnaných

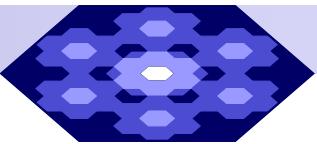
P – pracovní síla

$$m_{NZ} = \frac{P_{NZ}}{P} * 100$$

- **míra dlouhodobé nezaměstnanosti** (přes 12 měsíců)

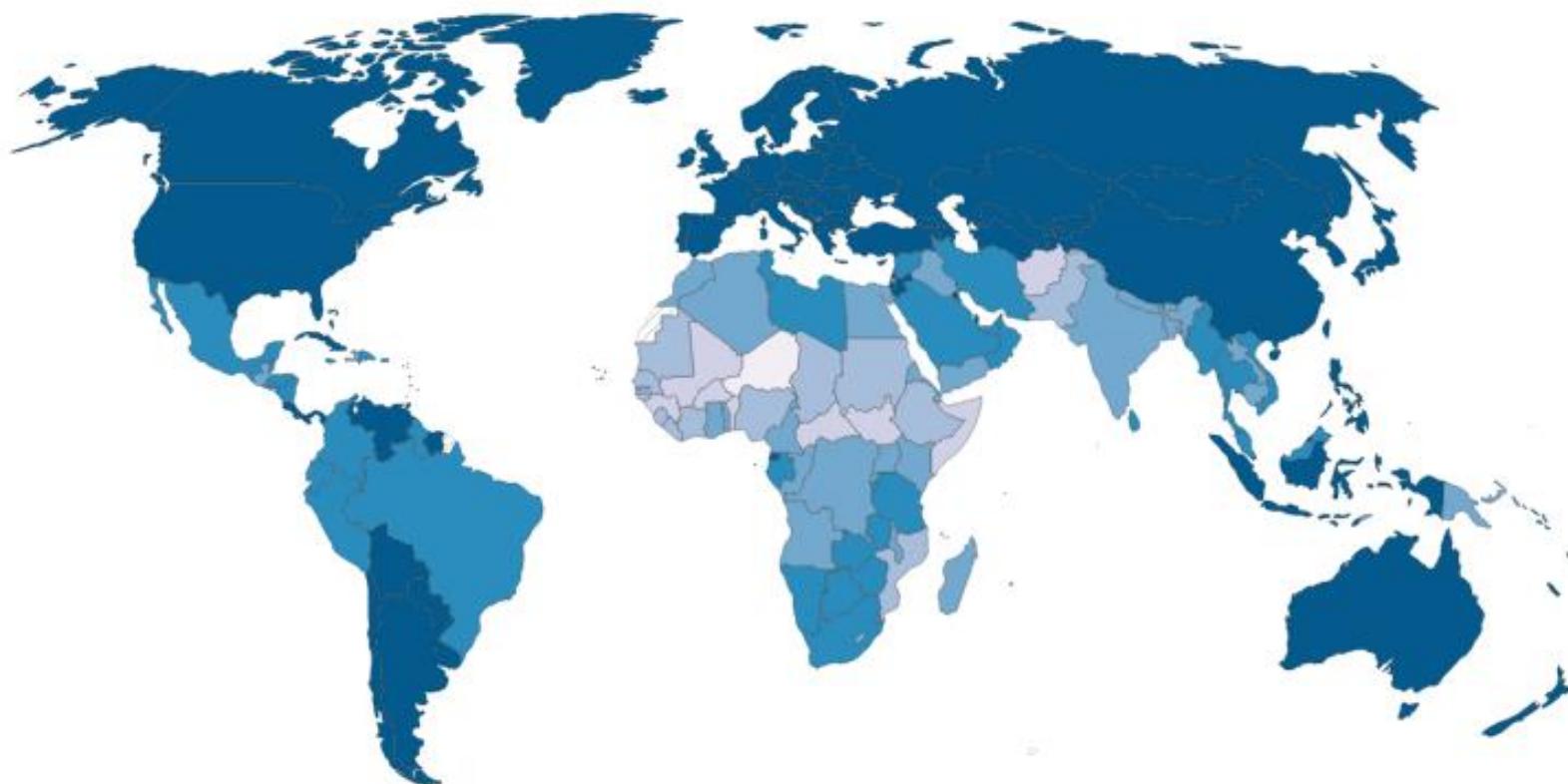
Vzdělání jako faktor ovlivňující sociální strukturu

- měření základní úrovně vzdělanosti
  - gramotnost
  - podíl obyvatelstva bez vzdělání
  - podíl obyvatelstva se základním vzděláním
- měření vyšší úrovně vzdělanosti
  - podíl obyvatelstva se středoškolským vzděláním
  - podíl obyvatelstva s vysokoškolským (a vyšším) vzděláním
- komplexní zjišťování vzdělanosti
  - tzv. schoolyears

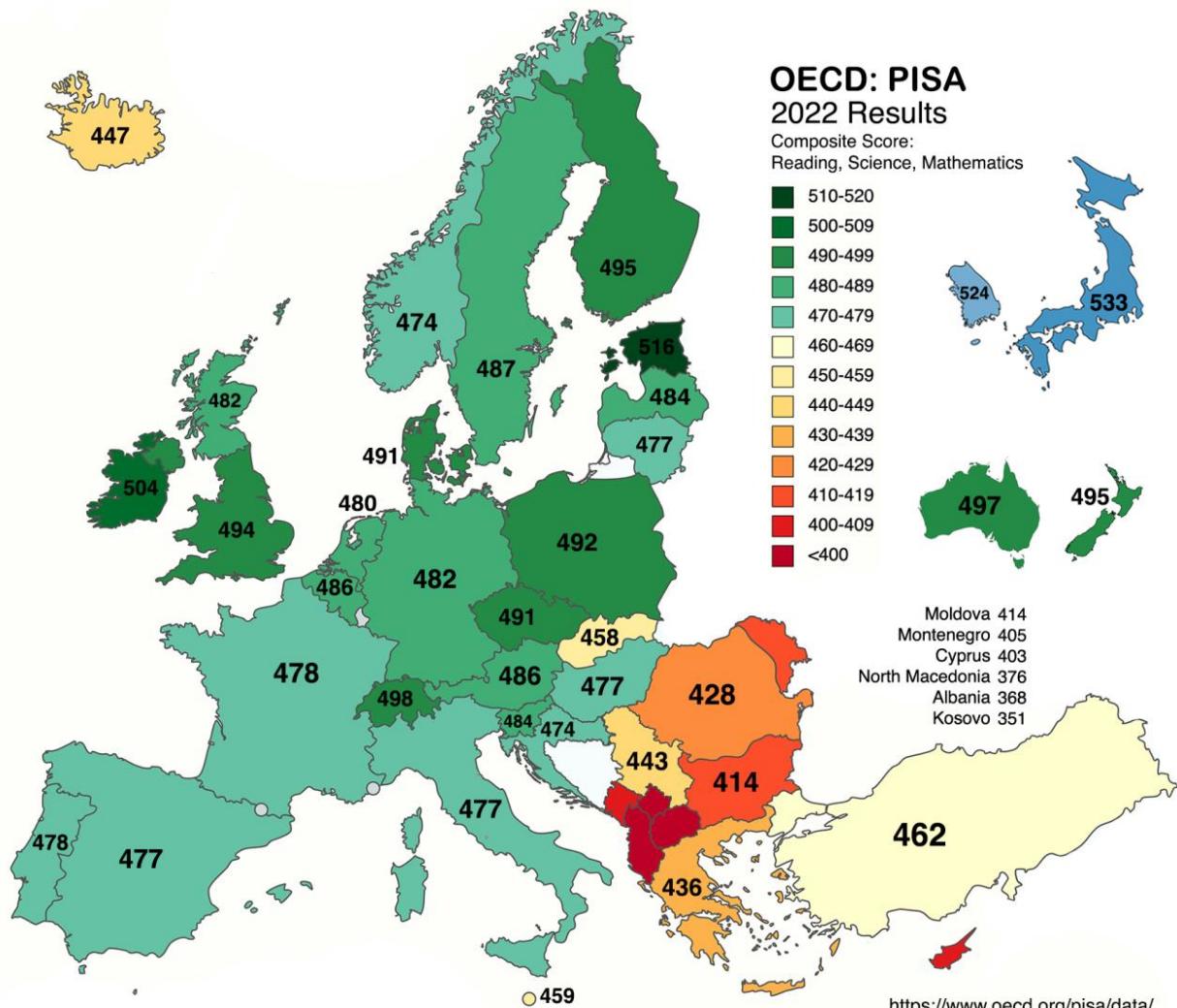
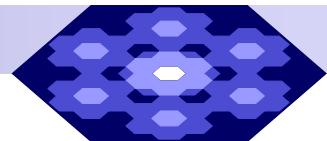

Gramotnost států světa (2015)

Estimates correspond to the share of the population older than 14 years that is able to read and write.

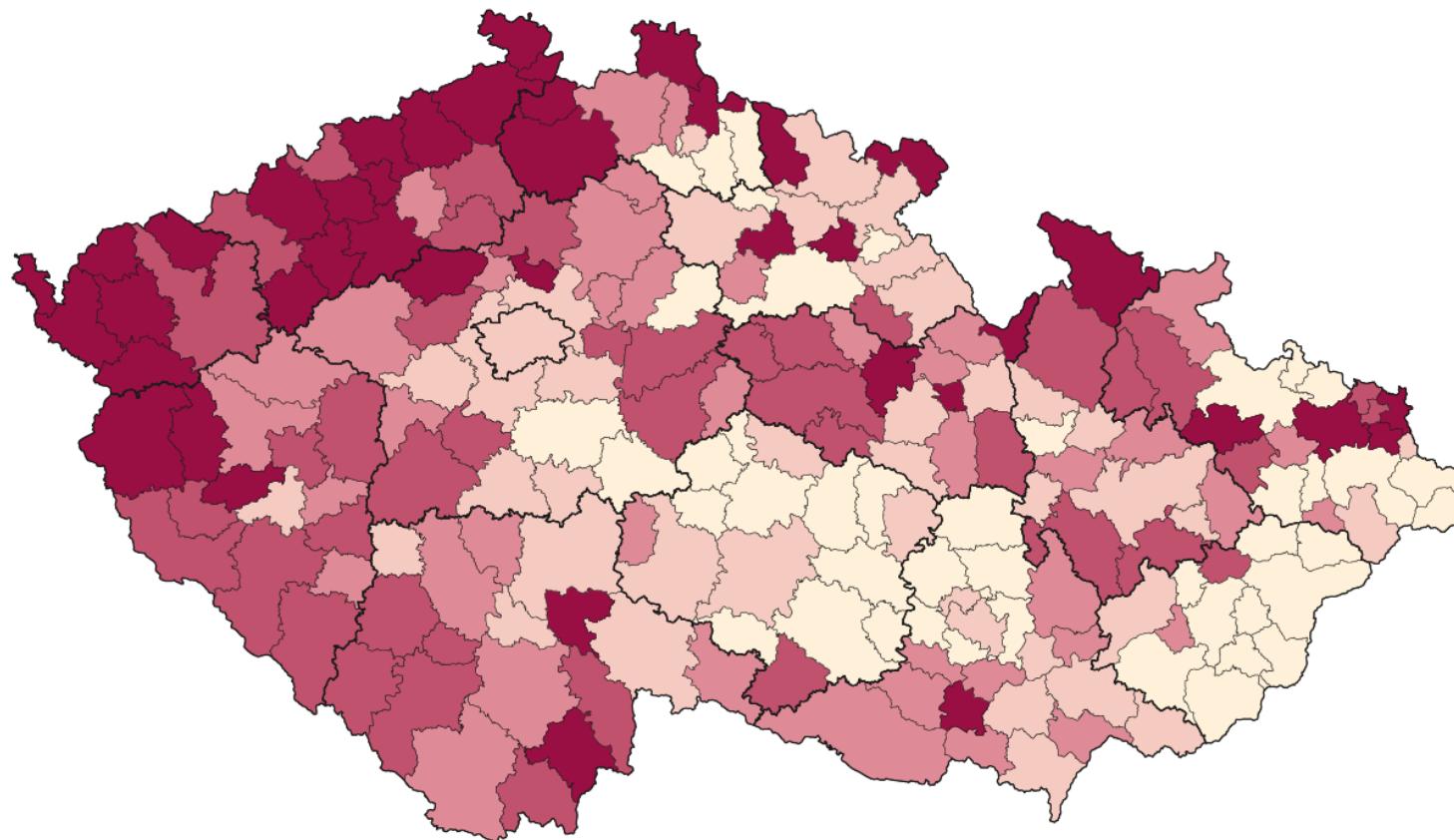
Pisa Score 2022

Vzdělávací problémy na ZŠ

● velmi vysoké   ● vysoké   ● střední   ● nízké   ● velmi nízké

Vzdělávací problémy jsou definovány
indexem vycházejícím z nedokončování ZŠ,
propadání a vysoké absence v hodinách

více informací na mapavzdelavani.cz/vzdelavaci-problemy

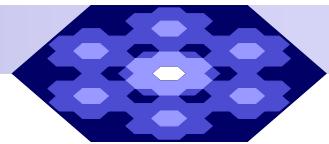
Index lidského rozvoje (Human Development Index – HDI)

- **je vyjádřením kvality lidského života na základě skupiny ukazatelů**
  - střední délka života (25-85 let), ukazatele vzdělanosti, HDP na obyv. v paritě kupní síly (100-40 000 \$)
  - při vzdělanosti bereme do úvahy gramotnost (0-100 %) a podíl populace z příslušné věkové skupiny navštěvující školy prvního, druhého a třetího stupně (0-100 %)

$$HDI_{parc} = \frac{f(x) - f(min)}{f(max) - f(min)}$$

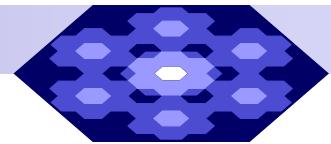
- **$HDI = 1/3 (HDI_{SDž} + 2/3 HDI_G + 1/3 HDI_{šK} + HDI_{HDP})$**

pozn. při HDP dáváme do výpočtu logaritmované hodnoty

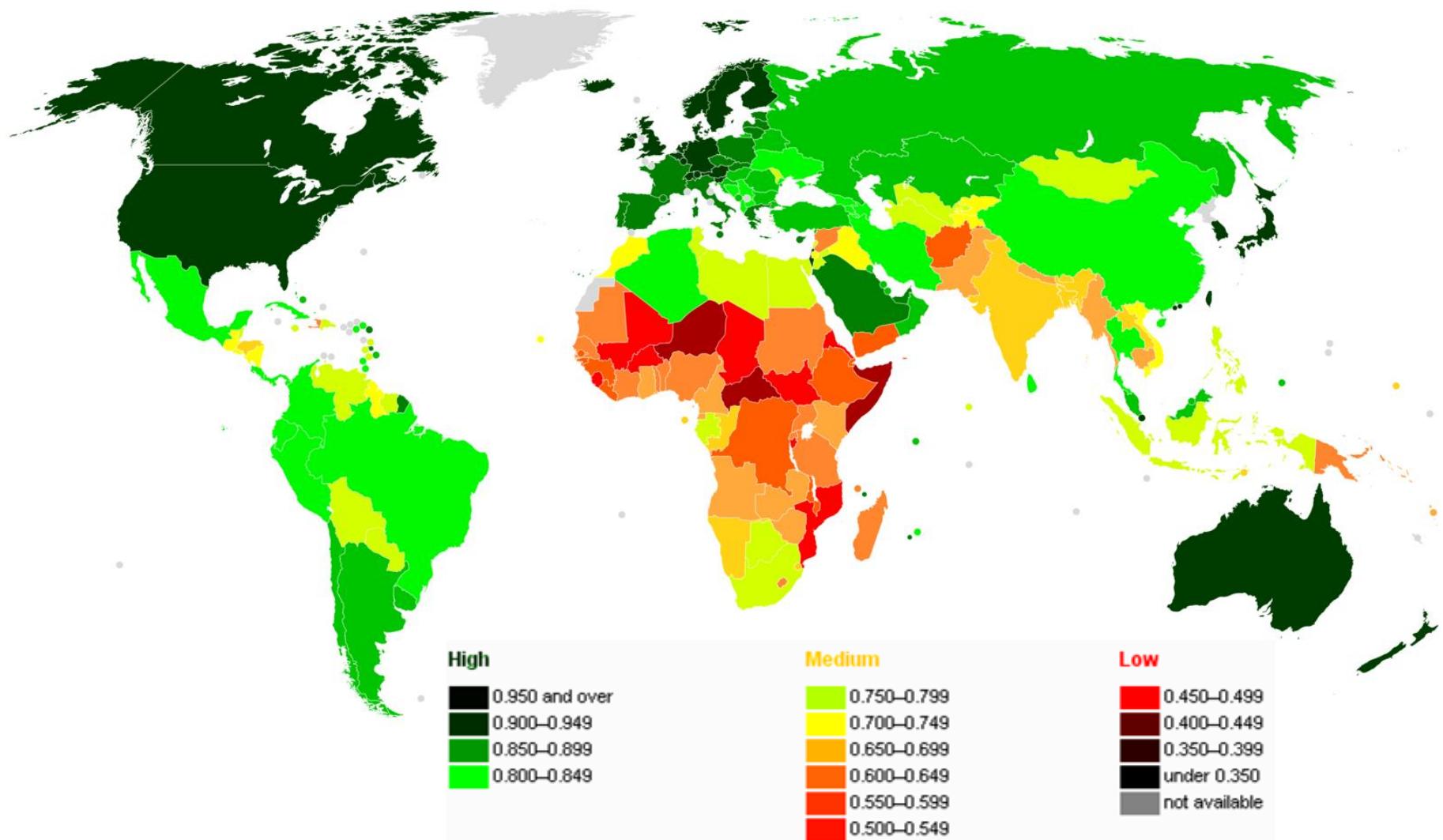

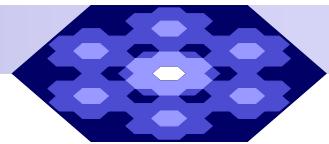
Hodnoty HDI

- státy s vysokou úrovní lidského rozvoje ($HDI \geq 0,8$)
- státy se střední úrovní lidského rozvoje ($0,5 \leq HDI < 0,8$)
- státy s nízkou úrovní lidského rozvoje ($HDI < 0,5$)

- hodnoty HDI v roce 2019:
  - Norsko – 0,954
  - Švýcarsko – 0,946
  - Irsko – 0,942

  - ...
  - Česká republika – 0,894 (25. místo)

  - ...
  - Niger – 0,348

Index lidského rozvoje (HDI) 2019

Shrnutí

- zásadní sociální téma ve světě jsou řádově rozdílná ve srovnání se zásadními sociálními tématy v ČR
- všichni lidé, nezávisle na jejich pohlaví, věku, národnosti, jazyku, náboženství nebo rase, jsou si rovni, jakékoli upřednostňování určitých skupin je nepřípustné
- některé skupiny obyvatelstva můžou mít rozdílné fyzické predispozice (rozdíly ve sportech apod.)
- můžou mít některé skupiny obyvatelstva rozdílné i mentální nebo intelektové predispozice?
- nakolik je vhodné nivelirovat sociální rozdíly, resp. může to být naopak někdy i kontraproduktivní?
- může mít eskalace aktuální geopolitické situace ve světě vliv na prohlubování sociálních nerovností?
- je rozdíl mezi sociálními a regionálními disparitami?